

1991 Sanayi Kongresi Tekstil Sektör Raporu

Raportörler:
Prof.Dr.Güngör BAŞER
Yusuf IŞIK

Odamız TMMOB adına; 1972 yılından bu yana, konuyla ilgili kişi ve kuruluşların katkısıyla sanayi kongreleri düzenlemektedir. Bu kongrelerin devamı olarak, 1991 Sanayi Kongresi 9-13 Aralık tarihlerinde, Ankara'da Milli Kütüphane salonlarında yapılmıştır. Bilim ve teknolojiadaki olağanüstü gelişmeler ve "ekonomilerin uluslararasılaşması" sürecinde Türkiye Sanayinin konum ve geleceğinin saptanması, kongre'nin ana temasını oluşturmuştur.

Söz konusu saptamanın yapılabilmesi için, bilim ve teknolojiadaki olağanüstü gelişmeler ve "ekonomilerin uluslararasılaşması" sürecinde dünya sanayii ve "Yeni Sanayileşen Ülkeler" in sanayileşme deneyimleri gözden geçirilmiş ve bunun ışığında, Türkiye Sanayii, belirli sektörler ve makro düzeyde irdelenmiştir.

Bu irdelemede, Türkiye Sanayii'nin geleceğe yönelik gelişme dinamiklerinin belirlenmesiyle birlikte, uygulana-gelen sanayi politikalarının değerlendirilmesine ve yeni önerilerin geliştirilmesine olanak tanıyacak bir yaklaşım çerçevesi temel alınmıştır.

Ana tema bağlamında yapılacak irdelemeler açısından özel bir önem yüklenen "teknik eğitim", "araştırma geliştirme ağı", "kalite güvenilirliği", ve "ulusal kalibrasyon ağı" gibi konular, belli sektörler ele alınarak Kongre açısından irdelenmiştir.

Odamız adına, İzmir Şubemizin sorumluluğunda yürütülen Tekstil Sektörü İrdeme Çalışmaları sonucunda, İstanbul ve Bursa Şubelerimizin katılım ve katkılarıyla hazırlanan ve sunulan bu rapor, sektörel irdelemelerden birini temsil etmektedir. Hazırlanan Rapor, kongre'de tartışmaya açılmıştır. Bu Rapor'un ve Kongre'deki tartışmaların, çağın sanayi konsepti çerçevesinde, Türkiye'de yeni bir sanayileşme bilincinin kök salmasına katkıda bulunacağı inancındayız.

Bu rapor Prof.Dr. Güngör BAŞER ve Dr. Ayşe OKUR'un raportörlüğünü yaptığı İplik, Dokuma ve Örmeye Alt Sektörlerine İlişkin Rapor, Y.Doç.Dr. Çetin ER-

DOĞAN ve Tekstil Mühendisi Rahmi KARAGÜVEN'in raportörlüğünü yaptığı Konfeksiyon Raporu, Prof.Dr.Erhan KIRTAY'ın raportörlüğünü yaptığı Tekstil ve Konfeksiyonda Teknoloji Seçimi Raporu ile Tekstil Terbiyesi Alt Komisyonu çalışmaları esas alınarak hazırlanmıştır.

THE REPORT ON TURKEY'S TEXTILE AND CLOTHING INDUSTRY

The Turkish textile and clothing industry is a key sector in the country both in terms of its dimensions within the domestic economy and because of its approximately 30 % share in total exports. While it constituted a relatively smaller part within the sector's exports at the beginning of the 1990's, clothing has now become the major item. This change has been accompanied with a shift towards higher value added goods, thus compensating partly for the restrictions brought about through quotas imposed by the EC and the US. Adding to these factors, the fact that Turkey's textile and clothing production covers a relatively wide range of goods including man made fibers and that cotton will continue to provide a significant advantage, it becomes apparent that Turkey's competitiveness in this sector, is to be reckoned with. However, despite some limited new investments during the 1990's, this competitiveness has relied heavily on cheap labour and the Turkish textile and clothing sector has not achieved its much needed technological upgrading.

In the present report, after a section on worldwide developments, these and other aspects of the sector's competitiveness such as cost structures are reviewed with special emphasis on the technology.

The report also gives a concise but substantial data on various sub-sectors of the industry, on the labour force, on foreign trade, with relevant comments before evaluating both the domestic and international prospects of development of the sector.

One of the conclusions of the report is that the newly emerging combined EC-EFTA market, i.e. the European Economic Area to which Turkey is also linked through a recent agreement with EFTA, will constitute one of the potentially most rewarding challenges to the Turkish textile and clothing sector. At the same time Turkey will also expose further its markets to foreign competition, especially from Europe. In fact Turkey has already covered quite some distance in this direction. On the other hand, competition from other newly industrialised countries such as Korea and Taiwan especially in European market will become more intense and furthermore these countries have gone further than Turkey in terms of technological process as shown by the fact that they have reduced costs despite rising wages, at least in some sectors.

The report ends with a series of recommendations necessary for preserving and developing further Turkey's competitiveness in an increasingly tight world environment of textile and clothing. These recommendations include:

*A major drive toward technological upgrading for which, for investment purposes alone, an amount of about 5 to 6 billion dollars are estimated to be needed.

*The import of used textile machinery except in rare and special circumstances must be obstructed.

*Except for types of machinery in which there is no serious chance of economically feasible production for Turkey, local production on a large scale of suitable types of textile machinery should be envisaged and encouraged. Such an effort could possibly include a suitable type of shuttleless loom.

*Technological upgrading can only be successful if accompanied with a thorough research and development activity. The shift to higher value added goods and their exports, especially in clothing, should be continued.

*Foreign capital's positive contribution to Turkish textile and clothing sector will be connected with its accordance with the above mentioned goals; it is thus important that encouragement measures toward foreign capital take these criteria into account.

*Decisions involving labour should definitely be based on modern standards in this field.

*Because of GATT rules and other developments gost protection and subsidy instruments are excluded. Preferential production loans and export insurance supports compatible with GATT rules can be envisaged.

*The relevant departments of the universities should adopt an approach based on the goal to graduate creative engineers capable of grasping the technology. Cooperation between university and industry should be based on mutual benefit. University research must concentrate on areas corresponding to contemporary priorities.

*The industrialist's approach to the textile engineer must change and he/she should be viewed as a creative person understanding the entire production process.

*A national committee biringing together relevant sections of the textile and clothing industry and trade, of the labor, engineers and of the educational institutions, should be created.

1.GİRİŞ

TMMOB adına Makina Mühendisleri Odası tarafından 9-13 Aralık 1991 tarihlerinde Ankara'da yapılacak olan 1991 Sanayi Kongresi'ne sunulmak ve tartışılmak üzere hazırlanan bu rapor, liflerden üretilen her türlü ürünü kapsamına alan genel bir terim olarak "Tekstil Ürünleri"ni üreten tüm sanayi sektörlerini kapsamaktadır. Devlet Planlama Teşkilatınca hazırlanan beş yıl-

lık kalkınma planlarında tekstil üretimi İmalat Sanayii grubunda Dokuma Sanayii ve Hazır Giyim Sanayii içinde tanımlanmakla birlikte, üretim, talep, ihracat ve ithalat açısından yapılan değerlendirmeler Dokuma ve Giyim Sanayii başlığı altında yapılmaktadır. Bu çerçevede pamuk üretimi çırçırlanmış pamuk olarak Dokuma ve Giyim Sanayii kapsamında yer alırken, viskoz lifi ve tekstil boyarmaddeleri kimya sanayii, sentetik lifler ise Petrokimya Sanayii ürünleri olarak, yün ve kollar ise Hayvancılık ürünleri olarak yer almaktadır.

Tekstil teriminin yukarıda açıklanan genel tanımı çerçevesinde Tekstil Sektörünün iplik, dokuma ve örme üretimini gerçekleştiren "Dokuma" ve hazır giysi üretimini gerçekleştiren "Hazır Giyim" olmak üzere iki büyük alt sektörü bulunmaktadır. Dokuma dışındaki yöntemlerle üretilen ürünleri de kapsadığından iplik, dokuma ve örme üretimini gerçekleştiren alt sektörün i ve sentetik lif ve iplik üretim sektörlerini de içerecek biçimde uluslararası terminolojide "Tekstil Sektörü" olarak nitelenmekte, hazır giysi ve diğer dikilerek üretilmiş ürünler "Konfeksiyon" sektörü içinde ele alınmaktadır. Bu raporda incelenen konfeksiyon ürünleri ise tekstil esaslı ürünler olup, bu ürünlerin hammaddesi genelde iplik, kumaş ve aksesuar gibi tekstil ürünleridir.

Bu iki ana alt sektör içinde yer alan alt sektörler aşağıdaki gibi belirtilebilir:

A-TEKSTİL

- 1.Sun'i ve sentetik lif
- 2.İplik
  - Yün ipliği
  - Pamuk ipliği
  - Keten-kendir-jüt ipliği
  - İpek iplik
  - Sun'i ve sentetik iplik
- 3.Dokuma
  - Yünlü dokuma
  - Pamuklu Dokuma
  - İpekli ve sentetik dokuma
  - Halı ve yer döşemeleri
- 4.Örme
  - Atkılı örme
  - Çözümlü örme

B.KONFEKSİYON

- 1.Kumaş konfeksiyon
  - Dikilmiş giysi
  - Dikilmiş eşya
- 2.Örme konfeksiyon
  - Örme giysi
  - Örme eşya

Sun'i ve sentetik lifler doğal liflerle birlikte iplik üretiminin hammaddesini sağlarlar. İplik sektörü ise do-

kuma ve örme sektörlerine ilk madde sağlamakta, kumaş konfeksiyon başlığı altında yer alan ürünler dokuma ve örme kumaşlarından kesme ve dikme ile üretilmektedir. Örme konfeksiyon ürünleri ise doğrudan iplikten bitmiş ürüne dönüşen ürünlerdir.

1.1.Amaç ve Kapsam

Bu raporun amacı Türkiye'nin Tekstil Sektörünün bugünkü koşullarda Türk ekonomisi içindeki yeri ve önemi ile bağlantılı olarak dış pazarlardaki rekabet gücünü ortaya koymak, iç ve dış koşullardaki olası değişimler karşısındaki gelişme potansiyelini irdelemek, saptanan sorunlarına çeşitli çözüm önerileri üretmektir. Bu amaçla sektör en geniş kapsamı ile ele alınmış, tekstil üretiminin yanısıra buna yardımcı öğeler olan makina, yedek parça boya ve yardımcı madde üretimine ilişkin sorunlar da irdelenmiştir.

1.2.Yöntem

İnceleme yöntemi olarak,

- Anket
- Komisyon çalışmaları
- Kişisel rapor

olmak üzere üç araçtan yararlanılarak, "Sektörle İlgili Görüş Belirleme Anketi", "Teknoloji Seçimi Anketi" ve "Konfeksiyon İşletmeleri Anketi" yapılmış, "Konfeksiyon", "İplik-Dokuma-Örme" ve "Tekstil Terbiyesi" alt komisyonları kurularak komisyon raporları hazırlanmış, ayrıca çeşitli konularda kişisel raporlar sağlanmıştır. Bunlar yanında bu raporun hazırlanmasında 1991 Sanayi Kongresi hazırlık çalışmaları çerçevesinde 30 Nisan-4 Mayıs 1991 tarihlerinde Bursa'da yapılan "Tekstil Terbiyesinde Gelişmeler" semineri ve panel çalışmaları ile 8 Mayıs 1991 tarihinde İzmir'de düzenlenen "Tekstil Mühendisliğinin Konumu ve İşlevleri" panelinde ileri sürülen görüşlerden de yararlanılmıştır.

Raporda yer alan Türkiye Tekstil Sektörü'ne ait sayısal bilgilerin hazırlanmasında büyük ölçüde Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı ile kalkınma planı hazırlık çalışmaları çerçevesinde hazırlanan Özel İhtisas Komisyonları raporlarından, kişisel raporlardan ve çeşitli dergilerde yayınlanmış eserlerden yararlanılmıştır.

2.TÜRKİYE TEKSTİL SEKTÖRÜNÜN YAPISI VE AYIRDEDİCİ ÖZELLİKLERİ

2.1.Ana Büyüklükler

Türkiye Tekstil Sektörü, imalat sanayii içinde yer alan, gerek toplam üretim değeri, gerekse dış ticaret içindeki payı bakımından büyük önem taşıyan bir sektör durumundadır. 1988 yılı fiyatlarıyla ve 1989 tahmini rakamlarına göre 10.623.602 milyon TL olan tekstil (dokuma ve tekstil giyim) üretimi Türkiye'nin toplam üretimi içinde % 8.9 paya sahiptir. Buna petrokimya sanayii ürünü sayılan ve ihraç edilen sentetik lif ve iplik-

ler dahil değildir. Tekstil üretiminin aynı yıl için sanayi üretimi içindeki payı % 11.5, imalat sanayii içindeki payı % 12.6'dır. 1994 plan hedefine göre toplam tekstil üretim değeri 16.617.943 milyon TL olacak ve bu paylar sırasıyla % 9.4, % 12.0 ve % 13.2 olacak, dolayısıyla sektörün ağırlığı az da olsa artacaktır [DPT, 1990].

Tekstil Sektörünün Türkiye'nin dış ticareti içindeki payı özellikle ihracat açısından önemli olup ilk sırayı almaktadır. 1990 yılı kesin rakamlarına göre 1.602.490.000 doları tekstil, 2.732.170.000 doları tekstil konfeksiyon olmak üzere sektörün sağladığı toplam ihracat geliri 4.334.650.000 dolardır. Bu rakamlara pamuk ve diğer lifler ile döküntülerinden elde edilen gelirler de dahildir. Bu rakamlar 1989 yılında sırasıyla 1.505.958.000 dolar, 2.277.549.000 dolar ve 3.784.507.000 dolar olup, tekstilde %6,3, konfeksiyonda %20,0 olmak üzere tüm sektörde %14,5 oranında bir yıllık artış gerçekleşmiştir [İGEME, 1991]. 1989 yılı tahmini rakamlarına göre, tekstil ihracatından sağlanan döviz gelirinin toplam ihracat geliri içindeki payı % 28.5, sanayi ürünleri ihracatından elde edilen gelir içindeki payı % 31.5'tir. Tahmin edilenden daha iyi gelişme gösteren hazır giyim ihracatının etkisiyle 1989 ve 1990 gerçek ihracat rakamlarına göre bu pay sırasıyla % 32.5 ve % 33.4 olmuştur [DPT, 1990]. Bu da gösteriyor ki Tekstil Sektörünün dış satım gelirleri açısından önemi büyüktür ve ekonomiye dışalım için kaynak sağlama açısından Tekstil Sektörü lokomotif sektör durumundadır.

Dünya tekstil üretimi ve ticareti açısından değerlendirildiğinde, Türkiye'nin önemli bir tekstil üreticisi ve ihracatçısı olduğu görülür. Dünya tekstil üretimi için kesin rakamların sağlanması zor olduğundan, genellikle lif üretim ve tüketim rakamları izlenmektedir. Yün, pamuk ve ipek dışındaki doğal lifler hariç, doğal ve insan yapısı lifler olmak üzere 1989 yılı toplam lif talebi 38.320.000 ton olmuştur [Anon, 1991]. Aynı yıl, Türkiye'nin lif talebi ise 974.400 tondur. Buna göre Türkiye'nin dünya lif talebindeki payı % 2,5 civarındadır. Bunda Türkiye'nin önemli bir pamuk üreticisi ülke olması yanında, Batı Avrupa'nın önemli sentetik lif üretim kapasitelerine sahip oluşunun da rolü bulunmaktadır. Türkiye pamuk üretiminde, 1989 yılı itibarıyla, Brezilya'den sonra dünyada % 3,6 pay ile 7. sırada gelmektedir [Anon, 1991]. GAP projesinin uygulanması sonucu oluşacak yeni kapasite ile de bu payını artırmaya adaydır. Türkiye 1989 yılı itibarıyla Batı Avrupa'nın akrilik liflerde % 20.2, polyesterde % 11,8 kapasitelerine sahiptir [Anon, 1991].

Dünyada kurulu iplik ve dokuma kapasiteleri olarak Türkiye 1988 yılı itibarıyla 3.750.000 pamuklu iğne ile % 2,4 paya sahip olup Batı Avrupa'da ilk sırayı almakta,

624.000 yünlü iği ile % 9.9 pay ile İtalya'dan sonra Batı Avrupa'da ikinci sırayı almakta, 1989 yılı itibariyle 50.970 tezgah ile dünyada % 1.3 pay ile Batı Avrupa'da ilk sırayı almaktadır [Anon, 1991]. Her ne kadar makina parkı eski ve üretim hızları düşük ise de bu rakamlar önemli üretim kapasitelerini temsil etmektedirler.

Türk tekstil endüstrisi son yıllarda dünya ticareti içindeki payını sürekli artırarak önemli bir yer sağlamıştır. 1987 yılı itibariyle Türkiye'nin tekstil (iplik, kumaş vb.) ihracatı 1.19 Milyar dolar ile tüm ülkeler ihracatı içinde % 1,5 paya sahiptir. Bu sektörde Türkiye'nin en önemli ihracat kalemi pamuk ipliği olup 1943'de 32.8 bin tondan 1987'de 101.3 bin tona ulaşmış ve dünyada birinci konumunu korumaya devam etmiştir. Hazır giyim ihracatı ise daha hızlı gelişerek, 1987 yılında ki 2.2 milyar dolar ile, dünya hazır giyim ticareti içinde % 2.7 paya ulaşmıştır [Anon, 1991].

2.2. Türkiye Tekstil Sektörünün Yapısı

2.2.1. Hammadde Durumu

Türkiye önemli bir pamuk üreticisi olması yanında, yün ve ipek gibi doğal lifleri, önemli tüm sun'i ve sentetik lifleri üreten bir ülkedir. Floş adı verilen devamlı reyon ipliği ile ip ve çuval yapımında kullanılan jüt ve ince yünlü kumaş yapımında kullanılan merinos yapağısı, ithal yoluyla sağlanmaktadır. 1989 yılı itibariyle Türkiye'nin lif talebi üretim, ihracat ve ithalat rakamlarıyla birlikte, Tablo 1'de gösterilmiştir [DPT, 1990].

Bu tabloda görülen viskoz reyon, polyester ve polyamid miktarlarına, doğrudan devamlı iplik olarak üretilen miktarlar da dahildir.

Tablo 1. Türkiye'nin Lif Talebi (1989)

Lif Adı	Üretim Bin Ton	İthalat Bin Ton	İhracat Bin Ton	Talep Bin Ton
Yün	61	24.5	-	85.5
Pamuk	617	79.5	165.7	530.8
İpek	0.3	0.5	-	0.8
Viskoz reyon	1.0	29.2	-	30.2
Polyester	127.9	28	52	103.9
Polyamid	22.1	26.6	5.5	43.2
Akrilik	160.3	12	15	157.3
Polipropilen	23.7	-	1	22.7
Tiftik-kıllar	13	-	2.5	10.5
Keten-Kendir-Jüt	9	4	-	13
Toplam	1035.3	204.3	241.7	997.9

2.2.2. Üretim ve Kurulu Kapasiteler

Türkiye'nin ana iplik gruplarına göre iplik üretimi 1984, 1988 gerçek ve 1989 tahmini rakamlarına göre, Tablo 2'de gösterilmiştir [DPT, 1990].

Pamuk ipliğinde üretim kapasitesi, 1988 yılı itibariyle 3.751.000 ring, 94.700 rotor olmak üzere 4.233.000 eşdeğer iğ olup, 1980-1988 döneminde iğ sayısındaki gelişme yılda ortalama % 4 olmuştur [DPT, 1990]. Yün ipliğinde üretimin % 37'sini kamgarn % 63'ünü ştrayh-

garn iplik üretimi oluşturmaktadır. İğ kapasiteleri olarak 1988 yılı itibariyle 399.458 kamgarn iğ, 92.498 yarı kamgarn iğ, 1664 yarı kamgarn rotor, 70.475 ştrayhgarn iğ, 834 ştrayhgarn rotor bulunmaktadır. 1987 yılı itibariyle hesaplanmış yün iplik üretim kapasitesi 224.370 tondur [DPT, 1990]. Gerçek üretim rakamlarıyla karşılaştırıldığında bu alanda önemli bir artış kapasite bulunduğu sonucu çıkmaktadır.

Tablo 2. Türkiye'nin İplik Üretimi (ton)

İplik Cinsi	1984	1988	1989	Yıllık % gelişme 1984-1988
Pamuk	357.595	479.282	496.66	6.8
Yün	75.000	86.595	89.840	3.1
Suni,Sentetik,İpek	65.000	68.083	72.580	0.9
Keten,Kendir,Jüt	7.450	7.500	26.058	0.1
Toplam	675.450	739.178	720.478	1.9

Tablo 3. Türkiye'nin Sun'i ve Sentetik Lif Üretimi ve Kurulu Kapasiteleri (ton)

Ürün Cinsi	1989 üretimi	Kurulu Kapasite
Vizkon lif	1000	9.200
Polyamid lif	1.600	3.500
Polyamid iplik	20.500	25.700
Polyester lif	47.900	58.500
Polyester iplik	80.000	105.980
Poliakrilik "Tow"	160.325	-
Poliakrilik lif	41.685*	159.000
Poliakrilik tops	15.070*	-
Polipropilen lif	23.746	20.720
Polipropilen iplik	-	6.000
Toplam	335.071	388.600

Sun'i ve sentetik iplik üreten fabrikalar aynı zamanda lif de ürettiğinden, lif ve iplik üretimini birlikte ele almak daha uygundur. Tablo 3'de, Türkiye'nin 1989 yılı itibariyle sun'i ve sentetik lif ve iplik üretimi kurulu kapasitelerle karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir [Aktay, 1991].

*Toplama dahil değildir.

Türkiye'nin dokuma üretimi Tablo 4'te gösterilmiştir. Bu tabloda 1984, 1988 gerçek üretim rakamları ile 1989 tahmini rakamları verilmektedir [DPT, 1991].

Dokuma sektöründe kurulu kapasite olarak tezgah sayısı 1989 yılı itibariyle 45.200 pamuklu, 5770 yünlü,

Tablo 4. Türkiye'nin Dokuma Üretimi

Ürün Cinsi	1984	1988	1989	Yıl. %gel. 1984-1988
Pamuklu*	940.000	1.035.144	1.088.640	2.0
Yünlü*	50.100	55.925	57.750	2.3
Sun'i,sentetik,ipekli*	100.000	167.431	173.953	13.5
Kord bezi***	17.000	25.405	24.970	9.9
Keten, kendir, jüt*	1.360	1.600	1.640	3.5
El halısı***	1.512	3.004	3.170	19.7
Makina halısı***	6.388	12.020	12.840	17.9
Tufting,keçe,kilim***	18.500	21.960	22.910	3.5
*bin m	**ton	***bin m ²		

30.000 civarında sun'i, sentetik ve ipekli tezgahı olmak üzere yaklaşık 80.000 dir [Anon, 1991]. 542'si dokuma halı tezgahı olmak üzere 600 makina halısı tezgahı, 192.000'e yakın el halısı tezgahı bulunmaktadır. 1982-1987 yılları arasında pamuklu dokuma tezgahı sayısındaki gelişme yılda ortalama % 2,5, 1983-1988 yılları arasında yünlü tezgahı sayısındaki gelişme % 2 olmuştur [DPT 1990]. Son yıllarda tezgah sayısındaki artış hızlanmıştır, tezgah tipleri çok çeşitli olduğundan üretim miktarı olarak kesin kapasite rakamları hesaplamak güçtür. Özellikle son yıllarda, ülkeye giren tezgahlar genellikle mekiksiz olduğundan, tezgah sayısındaki artışın çok üstünde kapasite artışları gerçekleşmiştir.

Türkiye'de örme sektörünün üretimi, 1989 yılı itibarıyla, örme eşya olarak 103.000 tondur. Ancak bu miktara konfeksiyon sektöründe kullanılan örme kumaş dahil değildir. 1985 yılı için 27.000 ton olarak saptanan örme konfeksiyon üretimi ile birlikte, örme üretiminin bugün 130.000 tonun üstünde olduğu söylenebilir. Örme eşya üretiminde, 1984 yılından başlayarak hızlı bir artış olmuş, 1984'de 22.500 ton olan bu üretim, 6 yıl içinde 4'e katlanmış, bunda artan ihracatın büyük rolü olmuştur [DPT, 1990].

Hazır giyim sektörünün üretimi 1985, 1988 yılı gerçek ve 1989 yılı tahmini rakamları olarak hesaplanan yurtiçi talep rakamları ile birlikte, Tablo 5'de gösterilmiştir [DPT, 1990]. Bu tabloda görüldüğü gibi, talepteki azalmaya karşın üretimde 1984-1988 yılları arası yılda ortalama % 9,5 oranında bir artış gerçekleşmiştir ki, bu yurt dışı talepten kaynaklanmaktadır.

Tablo 5. Hazır Giyim Üretimi ve Talebi (ton)

Yıllar	1984	1988	1989	Yıllık % gelişme 1984-1988
Üretim	99.000	146.266	157.600	9.5
Talep	57.661	50.600	53.270	-2.4

Hazır giyim sektöründe kapasiteden söz etmek oldukça güçtür; çünkü genelde, esnek bir üretim stratejisi izlenmekte olup, işletmelerin yapısı da buna uygundur.

Bununla birlikte, 1985 yılında yapılan bir kapasite belirleme çalışması sonucu hazır giyim üretiminin büyük bölümünü oluşturan pamuklu konfeksiyon ve kullanım eşyası kapasitesi 150.700 ton olarak saptanmıştır. Bunun 33.000 tonunu örme kumaştan konfeksiyon 116.800 tonunu dokuma kumaştan konfeksiyon ürünleri oluşturmaktadır [DPT, 1990].

2.2.3. Teknoloji

Tekstil endüstrisi, Türkiye'nin endüstriyel kalkınmasında önemli bir rol oynamış ve bugün de önemini sürdüren bir endüstri sektörüdür. 1930'lu yıllarda Sü-

merbank eliyle devletçe yapılan yatırımlarla güçlenen bu endüstrimiz, 1950 sonrası döneminde, özel sektör öncülüğünde gelişerek bugünkü durumuna gelmiştir. 1970'i izleyen yıllarda mevcut önemli kuruluşlar işletmelerini büyük ekonomik kapasiteler yaratılacak biçimde tevsi ederlerken özellikle pamuk ipliği, sentetik iplik, makina halısı ve hazır giyim alanlarında yeni ve büyük tesisler kurulmuştur. 1960-1980 yılları arasında teknik bilgi ve deneyim açısından da güçlenen Tekstil Sektörü, 1980 sonrasında sektörün dışa açılmasıyla, pazarlama ve tasarım alanlarında da bilgi ve deneyim birikimi sağlanmıştır. Ne var ki 1970'li yılların sonuna doğru Türkiye'nin içine düştüğü dış ödemeler dengesi sorunları ve 1980'li yıllarda yaşanan hızlı enflasyon, sektörün makina parkını yenileyerek bu dönemde gerçekleşen hızlı teknolojik gelişmeye uyum sağlamasını önlemiştir.

Bugün yaratılmış olan büyük kapasitelere karşın, iplik ve dokuma alt sektöründe makina parkı genelde eskidir. Dünya'nın 1 numaralı pamuk ipliği ihracatçısı olmamıza karşın, Tablo 6'da görüldüğü gibi 5 yaş ve altındaki iğlerin oranı bilezikli eğirme makinalarında % 19.4, açık uç eğirme makinalarında % 47.9 dur. 15 yaşın üzerindeki bilezikli iğlerin oranı ise % 77.4 gibi çok yüksek bir rakamdır ki, bu makinaların bugün teknolojik ve ekonomik değeri kalmamıştır [DPT, 1990].

Tablo 6. Türkiye Pamuk İpliği Sektöründe 1990 Yılı Sonu İtibarıyla Mevcut İğlerin Yaş Dağılımı

Yaş Sınırı	İğ Adedi	%	Rotor Adedi	%
5 Yaş ve Altı	729.176	19,4	50.798	47,9
5-15 Yaş arası	118.000	3,1	55.308	52,1
15 Yaş üzeri	2.904.000	77,4	0	0
Toplam	3.751.176	100	106.106	100

Tablo 7. Türkiye Pamuklu Dokuma Sektöründe 1990 Yılı Sonu İtibarıyla Mevcut Dokuma Tezgahlarının Yaş Dağılımı

Yaş Sınırı	Tezgah Adedi	%
5 Yaş ve Altı	3.250	5,9
5-15 Yaş arası	11.750	21,3
15 Yaş üzeri	40.000	72,7
Toplam	55.000	100

Yün ipliği sektöründe durum, biraz daha iyi olmakla birlikte, iğlerin büyük bölümü 5-15 yaş arasındadır.

Pamuklu dokuma sektöründe çalışan tezgahların yaş dağılımı Tablo 7'de verilmiştir [Önal, 1991]. Burada görülen, 5 yaşın altında tezgah oranının %5,9, 15 yaş üzerindeki tezgah oranının %72,7 olduğudur. Bugün artık mekiksiz tezgahlar gerek hız, gerekse ürün kalitesi bakımından, mekikli tezgahlara üstünlüklerini kabul ettirmişlerdir. 15 yaşın üzerindeki tezgahların, genelde mekikli tezgah olduğu düşünülürse, makina

parkının teknolojik geriliği anlaşılacaktır. Pamuklu sektöründe 1989 verilerine göre, mevcut 45.200 tezgahın ancak 7.200'ü mekiksiz tezgahdır. Buna bakarak ürün kalitesinin de çok yüksek olamayacağı sonucu çıkarılabilir; kaldı ki modern kalite kontrol sistemlerinin kurulup uygulandığı işletmelerin sayısı da çok değildir.

Yünlü dokuma sektöründe de, benzer bir durum vardır. Ancak bu sektörde, 5 yaş ve altındaki mekikli tezgah sayısının % 5 olmasına karşın 15 yaşın üzerindeki tezgah sayısının % 14 olması, bu sektörün çok daha iyi durumda olduğunu gösterir [Yakarta, Çulcuoğlu ve Yakarta, 1989]. Yünlü sektöründe, 1985 yılı itibariyle mevcut 5 125 tezgahın 658'i mekiksiz tezgahdır.

Sun'i ve sentetik ve ipekli iplik ve dokuma sektörü incelendiğinde bu sektörün genelde teknoloji açısından daha iyi durumda olduğu görülmektedir. Sentetik iplik fabrikaları gelişen teknolojiye uyum sağlayacak yatırımları yapmaya devam etmektedirler. İpekli alanında Türkiye'nin ürettiği tüm yaş kozayı ipliğe dönüştürebilecek ölçekte modern bir filatür tesisi Bursa'da mevcuttur. Ancak viskon üretimi düşük düzeyde ve geri bir teknolojiyle yapılmakta, viskoz reyon (flos) ipliği ise ithal yoluyla sağlanmaktadır. Bu sektörün organize işletmelerindeki dokuma tezgahları yeni tezgahlardır. Bununla birlikte Bursa'da kooperatifler ve kişisel atölyelerde çok sayıda eski tezgah bulunmaktadır.

Boya, baskı ve terbiye makinaları için rakamsal bilgiler yoksa da, son on yılda makina parkının yaş ortalamasının 3-4 yaş gençleştiği söylenebilir [Alptekin, 1990]. Ancak büyük özel sektör kuruluşları dışındaki tesislerde ve Sümerbank işletmelerinde makina parkları eski olduğundan önemli kalite sorunları ortaya çıkmaktadır. Özellikle düz boyada teknolojimiz yetersiz kalmaktadır.

Örme sektöründeki makina parkının genelde yeterli olduğu söylenebilir. Son yıllarda ülkemize önemli sayıda yeni makina girmiştir. Özellikle yuvarlak örmede hızlı bir gelişme görülmektedir. Ancak örme kumaş terbiye tesislerinin yeterli düzeyde olduğunu söylemek güçtür.

Hazır giyim sektöründe % 80 oranında el işçiliği yüksek makinalarla çalışan, % 15 oranında modern makinalarla çalışan ve % 5 oranında ultra modern olarak nitelenen otomatik makina ve sistemlerle çalışan tesis bulunmaktadır [DPT, 1990]. Modern makinalarla donatılmış tesislerin oranı hızla artmakta ise de otomasyona gidış eğilimi yüksek değildir.

Sektörde kapasite kullanımı, genelde % 82'dir [Anon, 1991]. Hazır giyim alt sektöründe bu oran 1990 yılında % 85 olmuştur.

Türk-Tekstil Sektörü ülkenin hemen hemen her böl-

gesine yayılmış, çok sayıda çeşitli büyüklüklerde atölye ve işletmede etkinlik göstermektedir. 1989 tarihi itibariyle toplam işyeri sayısı 31 456'dır [Anon, 1990]. 1985 Genel Sanayi ve İşyeri Sayımına göre 48 286 olduğu dikkate alınrsa, işyeri sayısında bir azalma olduğu ve mevcut işyerlerinin büyük bölümünü hazır giyim işletmelerinin oluşturduğu anlaşılacaktır. İplik dokuma ve örme sektörlerindeki düzenli 299 kuruluşun 170'i pamuklu, 105'i yünlü, 19'u sentetik lif ve iplik, 5'1 örme işletmesi olarak organize olmuştur [DPT, 1990] [DPT, 1990]. Hazır giyim sektöründe ise işyerlerinin büyük bölümü 25 işçiden daha az işgücü kullanan atölye tipi işletmelerdir. 25'den fazla işçi çalıştıran işletmelerin sayısı 1988 yılı itibariyle 70'dir [DPT, 1990].

Sektör tüm ülkeye yayılmış olmakla birlikte Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinde yoğunlaşmıştır. Tablo 8'de organize işletmelerin üretim alanına göre bölgelere dağılımı gösterilmektedir [Önal, 1991]. En büyük merkezler yünlü, pamuklu, örme ve hazır giyim için İstanbul, Sentetik iplik, sun'i, sentetik ve ipekli dokuma ve havlu için Bursa, yünlü ve pamuklu için Adana, halı ve pamuk ipliği için Gaziantep'tir. Diğer yandan ülkenin hemen hemen her yerinde el halısı tezgahları ile halı dokuma atölyeleri bulunmaktadır. Hazır giyim için İzmir, havlu için Denizli, makina halısı için Kayseri, yün ipliği ve battaniye için Uşak diğer önemli merkezlerdir.

Tablo 8. Organize Tekstil Tesislerinin Bölgelere Göre Dağılımı

Bölge	İplik Tesisleri	Dokuma Tesisleri	Terbiye Tesisleri	Toplam
Marmara Böl.	35	25	33	93
Ege Böl.	22	16	14	52
Akdeniz Böl.	11	12	10	43
Güneydoğu Anadolu Böl.	25	4	2	31
İç Anadolu Böl.	13	7	8	28
Diğer Böl.	2	3	2	7
Toplam	118	67	69	254

Sektörde ve özellikle hazır giyim sektöründe çok sayıda küçük tesis bulunmaktadır. Büyük firmalar genelde anonim şirketler olarak kurulmuşlarsa da, çoğunlukla aile şirketleridir.

2.2.4. İşgücü

1989 yılı itibariyle Türkiye dokuma ve giyim sektöründeki 31.456 işyerinde çalışan toplam işçi sayısı, 370.650 olarak belirlenmiştir. Bu işçilerin 235.442'si sendikalıdır [Anon, 1990]. Dolayısıyla sendikalaşma oranı % 63.6'dır. 1987 verilerine göre pamuklu sektörde 108.352, yünlü sektöründe 46.781, sentetik lif ve iplik sektöründe 11 415 işçi çalışmaktadır. Örme ve sun'i, sentetik ve ipekli dokuma alt sektörleriyle birlik-

Tablo 9. Türkiye'nin 1988 Yılı Tekstil İç Tüketim ve İşlem Gören Toplam Değerleri (1988 sabit fiyatlarıyla Milyon TL)

Ürün Adı	Üretim	İhracat	İthalat	Tüketim	İşlem Gören Toplam Değer
Lifler (viskon dahil)	1.043.620	332.620	215.033	1.511.296	332.762
İplikler	2.248.125	834.132	248.114	2.004.288	834.132
Dokumalar (Kord bezi dahil)	2.979.397	546.836	67.511	2.526.361	3.073.197
Yer döşemeleri	875.554	203.779	686	697.410	901.189
Diğerleri (Dokumalar)	230.065	63.769	59.323	225.619	289.388
Örme Eşya	1.044.429	1.460.486	3.435	137.449	1.597.935
1988 Toplam		3.441.764	594.101	3.586.839	7.028.603

te iplik, dokuma ve örme sektöründe toplam 50.000 işçi çalıştığı varsayılırsa hazır giyim sektöründe 220.000 işçi çalıştığı tahmin edilebilir. Bunun yanısıra el halısı, havlu, şile bezi gibi ürünlerin dokunduğu el tezgahlarının da çok sayıda kişiye iş sağladığı bilinmektedir. Bir tahmine göre bu sayı 500.000 dir [Başer, 1988].

2.2.5. Eğitim ve Araştırma

Türkiye'de yüksek öğretim düzeyinde 32 birimde tekstil eğitimi verilmektedir. Ege, Uludağ ve İstanbul Teknik Üniversitesi'nde Tekstil Mühendisliği eğitimi, 9 Eylül, Marmara ve Mimar Sinan Üniversitelerinde Tekstil Tasarımı, Marmara ve Gazi Üniversitelerinde Tekstil Öğretmenliği eğitimi verilmektedir. Çukurova Üniversitesi'nde de bu yıl Tekstil Mühendisliği Bölümü açılmıştır. Diğerleri Meslek Yüksek Okulları bünyesinde Tekniker eğitimleridir. Bunun yanısıra bir tekstil meslek lisesi, bir kız meslek lisesi ve 24 endüstri meslek lisesi olmak üzere 26 meslek lisesinde çeşitli dallarda Tekstil Teknisyenliği eğitimi verilmektedir.

Tekstil alanında bilimsel araştırmalar üniversitelerde yapılmaktadır. Endüstriyel araştırmaların yapıldığı araştırma kurumları olarak Sümerbank SAGEM işletmesi ile, Brissa'nın lastik ve Kordsa'nın kord bezi üretimine yönelik ARGESA isimli bir araştırma merkezi bulunmaktadır. Diğer yandan Bursa'da İpekböcekçiliği Enstitüsü, Nazilli ve Adana'daki Pamuk Araştırma Merkezleri de tekstille ilgili araştırma kurumlarıdır. Danışmanlık hizmetleri veren Tekstil Danışmanlık Servisi ile T.A.D.M. (Tekstil Araştırma ve Danışmanlık Merkezi) adında İstanbul'da iki şirket bulunmaktadır. Uluslararası Yün Sekreterliği Türkiye Şubesi'de kalite kontrolü çerçevesinde araştırma etkinliklerinde bulunmaktadır.

2.2.6. Ticaret

Tekstil endüstrisinin ülkenin toplam üretim değeri içindeki payı nedeniyle tekstil ticareti de ülkenin önemli bir ticari etkinlik alanıdır. Tekstil endüstrisinin ürünü olan yapma lifler ve iplikler kumaş üretiminin hammaddesi, dikiş, ipliği ve kumaşlar ise hazır giyim üretiminin hammaddesidir. Bazı fabrikalar lif, iplik, ham kumaş, bitmiş kumaş ve giysi üretimi olarak bölümlendirilen üretim sürecinin bir bölümünü yaparken, kombine fabrikalar olarak nitelenen bir bölümü bu süreçle-

rin birden çoğunu gerçekleştirirler. Bu nedenle tekstil üretiminin yol açtığı toplam ticaret hacmini satış istatistikleri olmadan belirlemek olanaksızdır. Diğer yandan ürünler arası dönüşümler nedeniyle de işlem gören toplam değer ancak tekstil ve hazır giysi olarak ayrı ayrı ve de ancak yaklaşık olarak belirlenebilir. Tablo 9'da 1988 yılında gerçekleşen üretim, ihracat ve ithalat dikkate alınarak yurtiçi üretim ve işlem gören toplam değer (1988 fiyatlarıyla) gösterilmiştir. Burada üretim rakamları ortalama üretim değerleri ve tüketim miktarları çarpımına ithalat rakamları eklenerek bulunmuştur.

Tablo'da görüldüğü gibi toplam 7.028.603 Milyon TL. işlem değerinin yurtiçi tüketime ait olan bölümü, lifler ve ipliklerle ilgili yurtiçi tüketim dikkate alınarak mamul ürün olarak 3.856.839 Milyon TL olarak belirlenmiştir. Her ne kadar ip ve dikiş ipliği olarak kullanılan iplikler mamul ürüne dönüştürülmeden kullanılıyorsa ve bunların yurtiçi tüketime katkısı varsa da, yukarıdaki rakamlar yaklaşık doğru kabul edilerek işlem gören toplam değer % 51'inin yurtiçi tüketim % 49'unun dışsattım olduğu görülmektedir. Toplam işlem değerinin 594 101 Milyon TL'sini ithalatla sağlanan değerler oluşturmaktadır. Bunun işlem gören toplam değer içinde payı yalnızca % 8.5 tur.

Tablo 10. Türkiye'nin 1988 Yılı İç Tüketim ve Dış Satışlarının Ürün Gruplarına Göre % Dağılımı

Ürün Adı	İç Tüketim	Dış Satış
Lifler	-	9.7
İplikler	-	24.2
Dokumalar	70.4	15.9
Yer Döşemeleri	19.5	5.9
Diğerleri	6.3	1.9
Örme Eşya	3.8	42.4
Toplam	100.0	100.0

Tablo 10'da iç tüketimin ve dış satışların ürün gruplarına göre yüzde dağılımı verilmektedir. İç tüketimin en büyük kalemi % 70.4 ile dokumalar, dış satışlarda ise % 42.4 ile örme eşyadır. Dış satışlarda örme eşyayı sırasıyla iplikler (özellikle pamuk ipliği), dokumalar ve lifler (pamuk ve sentetik lifler) izlemektedir.

Hazır giyim alanında üretim, ihracat ve ithalat değerleri için 1984 ve 1988 yılı gerçekleşen rakamlara gö-

re yukarıdaki gibi değerlendirilecek olursa Tablo 11'de gösterilen sonuçlar elde edilecektir [DPT, 1991].

Tablo 11. Türkiye'nin 1984 ve 1988 Yılları Hazır Giyim Tüketim ve İşlem Gören Toplam Değerleri (1988 sabit fiyatları ile Milyon TL)

Değer türü	1984		1988	
	Değer	%	Değer	%
Üretim	1.741.410	-	2.572.819	-
İhracat	690.959	39.6	1.547.210	60.0
İthalat	3887	0.2	5.105	0.2
Tüketim	1.054.338	60.4	1.030.714	40.0
İşlem Gören Toplam Değer	1.745.297	-	2.577.924	-

Tablodan da görüleceği gibi, 1984'te toplam değer % 60,4'ü iç tüketim iken bu oran 1988'de % 40'a düşmüş ve ihracatın işlem gören toplam değer içindeki payı % 60'a yükselmiştir. Bu pay, ihracatta 1990 yılına kadar süren satışlarla daha da yükselmiştir. İthalatın toplam işlem değeri içindeki payı %0,2 gibi küçük bir değerdir. Ancak hazır giyim üretimine katkı sağlayan bir bölüm kumaş ve tekstilden mamul aksesuar ithalatı,

Tablo 9'da yer almıştır ve bunu ayırma olanağı yoktur. İşlem gören toplam değerde 1984-1988 yılları arası beş yıllık dönemde ortalama yıllık gelişme %9,5 olmuştur. Buna karşın ihracattaki gelişme %24,8 olmuştur. Bu da işlem gören toplam değerdeki yüksek artış hızının dış satışlardan ileri geldiğini göstermektedir.

Tablo 9 ve 11'den görülebileceği gibi, tekstil ithalatının serbest olmasına karşın Türkiye'nin tekstil ithalatı, ithal edilen sentetik lif ve iplikler hesaba katıldığı halde, önemli değildir. Bu açıdan Türkiye'nin tekstil dış ticaretini ihracatın incelenmesi olarak ele almak olasıdır. Tablo 12'de 1989 ve 1990 yılları tekstil ihracatı ürün gruplarına göre miktar ve parasal değer olarak dolar bazında verilmiştir. Tabloda ayrıca, önemli ihracat kalemleri de toplam ihracat içindeki yüzde payları ile birlikte verilmişlerdir [İGEME, 1991].

Tabloda görüleceği gibi, toplam tekstil ihracatı 1989'da 3.484.507.000 dolardan 1990'da 4.334.650.000 dolara çıkarak % 14,5 oranında bir artış gerçekleşmiştir. Bu artış, giyim eşyasında % 20, iplik, dokuma ve ör-

Tablo 12. Türkiye'nin 1989 ve 1990 Tekstil İhracatı (Miktar: ton, Değer: Bin ABD Doları) ve Artış Oranları (%)

Ürün Cinsi	1989		Pay %	1990		Pay %	% Artış	
	Miktar	Değer		Miktar	Değer		Miktar	Değer
Lifler	158.902	250.274	6.6	136.814	241.350	5.5	-13.9	-3.6
Pamuk	99.238	132.913	3.5	95.213	159.425	3.7	-4.1	19.9
Sentetik Lifler	54.589	100.613	2.7	40.462	77.629	1.8	-25.9	-22.8
İplikler	159.665	479.591	12.7	135.928	481.595	11.1	-14.9	-0.4
Sentetik, sun'i ipek	68.885	209.468	5.5	67.319	229.606	5.3	-2.3	9.6
Pamuk iplikleri	89.849	265.011	7.0	68.102	247.626	5.7	-24.2	-6.6
Dokumalar	45.172	277.069	7.3	41.999	303.293	6.7	-7.0	9.5
Sentetik, sun'i								
Liflerden mensucat	14.961	126.872	3.3	13.131	130.601	3.0	-12.2	2.9
Pamuk Mensucat	30.308	133.971	3.5	28.347	161.157	3.7	-6.5	20.3
Özelliğe sahip Dokumalar	42.102	360.405	9.5	39.022	422.970	9.7	-7.3	17.4
Halı, kilim, makina h.	12.443	171.756	4.5	12.796	202.378	4.6	2.8	17.8
Yatak Çarşafı	23.938	148.696	3.9	21.805	179.264	4.1	-8.9	20.6
Perde, Mefruşat								
Diğer işler için mensucattan eşya	34.732	113.316	3.0	36.369	123.483	2.8	4.7	9.0
Giyim Eşyası	163.294	2.277.549	60.2	150.598	2.732.170	63.0	-7.8	20.0
Örme iç giyim	31.144	510.454	13.5	31.730	598.916	13.8	1.9	17.3
Örme dış giyim	55.161	680.951	18.0	49.351	826.712	19.1	-10.5	21.4
Erkek dış giyim	17.564	272.087	7.2	17.091	337.237	7.8	-2.7	23.9
Kadın dış giyim (bebek dahil)	33.692	549.237	14.5	30.450	671.838	15.5	-9.6	22.3
Dokumaya elverişli olmayan lifler	63.502	26.303	0.7	55.491	29.789	0.7	-12.6	13.3
Toplam	667.369	3.784.507	100	596.221	4.334.650	99.5	-10.7	14.5

me sektöründe % 6.3'tür. Ancak miktarlar olarak yapılan bir karşılaştırmada, ihracatımızda % 10.7 oranında bir düşüş gözlenmektedir. Bu düşüş, değer olarak daha hızlı artan giyim eşyasında % 7.8 gibi daha düşük bir rakam ise de, yine de önemlidir. Bu durum, daha vasıflı ürünlerin ihraç edilmesi yanında, dünya fiyatlarının yükselmesi ile de açıklanabilir. Bu da dünya pamuk fiyatlarının yükselmesinin bir yansıması olabilir.

Toplam ihracat içinde 1990 yılı itibariyle % 63 ile en büyük paya sahip olan giyim eşyaları içinde örme iç ve dış giyim eşyalarının genel ihracat içinde % 32.9 ile payı en yüksektir. Diğer önemli ihraç kalemleri olan dokuma kumaştan yapılmış erkek ve kadın giysilerinin payı % 23.3, pamuk ipliğinin payı % 5.7, sentetik ipliklerin payı % 5.3, pamuklu dokumanın payı % 3.7, sun'i ve sentetik dokumanın payı % 3.0 halı, kilim vb. ürünlerinin payı 4,6 çarşaf ve müfruşatın payı % 4.1'dir. 1990'da miktar olarak da artan iki önemli ihracat kalemi halı, kilim, makina halısı ile örme iç giyim olmuştur. Ancak ihracatta miktar olarak görülen düşüşlerin önemli bir nedeni yıl sonuna doğru Körfez krizi nedeniyle iptal edilen siparişler olabilir.

Ülkemiz tekstil ihracatının büyük bölümünü AT ülkelerine ve özellikle Almanya'ya yapmaktadır. AT dışında ABD, İsviçre, Avusturya, İsveç ve Kanada en çok ihracat yaptığımız diğer ülkelerdir. Bu ülkelere olan ihracatımız 1988 yılında toplam ihracatımızın %80'inin üstünde olmuştur. Tablo 13'te başlıca ihraç ürünlerimize göre 1987 yılı ihracatımız ve AT ülkelerine olan bölümü değer olarak verilmektedir [Önder, 1991].

Tablo 13. Türkiye'nin Önemli İhraç Ürünlerinde 1987 İhracat Değerleri ve AT Payları

Ürün Cinsi	Toplam İhracat Milyon Dolar	AT'na ihracat değer	% Pay
Pamuk İpliği	340.5	246.3	72.3
Pamuklu Dokuma	120.5	58.7	48.7
Örme Eşya	776.1	636.6	82.0
Mensucattan giyim eşyası ve teferruatı	559.6	767.7	72.9

İhracatta en önemli üç unsur fiyat, kalite ve zamanında teslimdir. Bunlar içinde fiyat en önde gelmektedir, çünkü dünya tekstil pazarında yoğun bir rekabet vardır. Bu durumda ürünlerin satış fiyatının oluşmasında birincil rol oynayan maliyet yapılarının önemi büyüktür.

Tablo 14'te pamuk ipliği, pamuklu ham bez ve mamul bezin maliyet yapıları ortalama değerler olarak birlikte gösterilmiştir [DPT, 1990]. Tabloda görüldüğü gibi maliyetler içinde en büyük payı hammadde almakta, finansman giderleri ürün tipine göre % 7-13 arasında değişen işçilik ve personel giderleriyle karşılaştırılabilecek ölçülerde önem taşımaktadır. Genel giderlerin payı-

nın, amortisman ölçüsünde oluşu da dikkat çeken önemli bir başka noktadır.

Tablo 14. Pamuklu Sektöründe Maliyet Yapısı

Gider Türü	% Maliyet Payı		
	İplik	Ham Bez	Mamul Bez
Hammadde	63.0	57.0	59.0
Boya-Kimyevi Madde	1.0	2.0	6.0
İşletme Malzemeleri	1.0	1.0	2.0
Ambalaj Malzemeleri	1.0	1.0	1.0
Enerji	6.0	3.0	1.0
Yakıt	1.0	1.0	3.0
İşçi + Personel Giderleri	10.0	13.0	7.0
Bakım-Onarım	2.0	2.0	1.0
Amortisman	4.0	4.0	4.0
Genel Giderler	4.0	4.0	4.0
Finansman Giderleri	5.0	10.0	9.0
Pazarlama Giderleri	2.0	2.0	3.0
Toplam	100.0	100.0	100.0

Hazır giyim ürünlerinin maliyet yapısı ise, yapılan ankette, Tablo 15'deki gibi saptanmıştır.

Tablo 15. Hazır Giyim Sektöründe Maliyet Yapısı

Gider Türü	% Maliyet Payı
Hammadde	54
Yardımcı Madde ve aksesuar	9
Su-Enerji-Yakıt	6
İşçilik ve personel giderleri	20
Amortisman	3
Finansman giderleri	5
Pazarlama giderleri	3
Toplam	100

Hazır giyim ürünlerinde işçilik ve personel giderleri önemi bir pay almaktadır. Su -Enerji-Yakıt giderlerinin pamuklu iplik ve dokumadaki paylardan yüksek oluşu ise ilginçtir. Finansman giderlerinin pamuklu dokumaya oranla daha küçük pay alışı ise yatırım finansmanının az olmasından kaynaklanan bir durumdur.

2.3. Türkiye Tekstil Sektörünün Rekabet Gücü

Türkiye Tekstil Sektörü'nün rekabet gücünün şekillenmesinde kritik bir etken olan dış rekabet koşullarında önemli gelişmeler gözlenmektedir.

1987'de yüzde 26, 1988'de yüzde 11 oranında büyümüş olan dünya dokuma ve konfeksiyon ürünleri ticareti 1989'da yüzde 7.5 oranında artmıştır. Artış hızındaki bu yavaşlamaya karşın 1989 yılı itibariyle 196 milyar doları bulan dünya tekstil ticareti, gerek bu nicel boyutu, gerekse ürün ve ülkeler bazındaki özellikleri ve bunların ekonomik etkileri nedeniyle dünya ticaretinin önemli rekabet alanlarından biri olma niteliğini korumaktadır.

Ürün bazındaki en önemli gelişmelerden biri, konfeksiyon ürünlerinin uluslararası ticaret içindeki payının giderek artarak 1989'da dokuma ürünlerinin payı-

na ulaşmasıdır.

Tekstil sektöründe dünya çapındaki rekabetin boyutlarından biri gelişmekte olan ülkeler-gelişmiş ülkeler eksenidir. Gelişmekte olan ülkelerin dünya tekstil ticaretindeki önemi giderek artmış ve genel olarak bakıldığında, rekabet güçleri belirli ölçülerde yükselmiştir. 1980'lerde gelişmiş ülkelerin dünya tekstil ihracatındaki payının düşmesiyle yansıyan bu artış özellikle konfeksiyon sektöründe belirgindir. 1989 yılında gelişmiş ülkelerin dokuma ürünleri ticaretindeki toplam açıkları 1.5 milyar dolar olmuş, konfeksiyondaki açıkları ise 36.7 milyar doları bulmuştur. Bunun 24.8 milyar dolarlık bölümü ABD'ne aittir. Dünya dokuma ürünleri ithalatının yüzde 49'u, konfeksiyon ithalatının yüzde 72'si ABD ve AT'nadır. Dokuma ihracatının yüzde 75'ini AT, Japonya, Çin, Hong Kong, Güney Kore ve Tayvan sağlamaktadır. Aynı ülkeler konfeksiyon ihracatında yüzde 71'lik bir paya sahiptirler. Bu rakamlar hem gelişmiş ülkelerin kendi aralarındaki tekstil ticaretinin ne kadar önemli bir yer tuttuğunu, hem de AT'nun dünya tekstil pazarındaki yerini yansıtmaktadır.

Gelişmiş ülkelerin tekstilde rekabet güçlerinin azalması karşısındaki tepkileri iki ana noktada toplanmaktadır.

*Teknolojik gelişme ağırlıklı yeniden yapılandırma süreçleriyle rekabet güçlerini artırmak,

*Uluslararası ticarete pazarlarını koruyan önlemlere başvurmak.

Orta vadeli ve doğrudan sonuçlar bakımından, dokuma sektöründe gerçekleştirilen teknolojik gelişme bu aşamada konfeksiyondakinden daha etkili olmuştur. 1967-90 döneminde makina verimliliği yıllık ortalama artışı panuklu eğirmede yüzde 9.7'yi, kumaş dokumada da yüzde 8.5'i bulmuştur [Verret, 1991]. 1988 yılı itibarıyla İtalya'nın pamuklu iplik üretimiyle ilgili makina parkının yüzde 70'i 10 yaşın altındaydı. İtalya ve Almanya dokumada makina parklarını ve üretim teknolojilerini en çok yenileyen ülkeler arasında yer aldılar ve bu sektördeki rekabet güçlerini yükselttiler. Batı Avrupa'da işgücü maliyetinin yüksek olmasına karşın bu tür verimlilik artışları dokumada rekabet gücünün çoğu yerde korunmasında ya da yeniden kazanılmasında etkili oldu.

Teknoloji ağırlıklı bu gelişme aynı zamanda sun'i ve sentetik liflerin artan oranda devreye girmesiyle birlikte gerçekleşti ve üretimin değişik aşamalarına yayıldı.

Konfeksiyon alanında kullanılan makinelerde da önemli teknolojik gelişmeler sağlanmış olmakla birlikte, bu sektörde emeğin payının bu günkü aşamada yine de yüksek kalmasının etkisiyle gelişmiş ülkelerin rekabet gücü genelde azaldı.

Tekstil Sektöründeki teknolojik ilerlemenin nitelik

ve etkileri salt belirli tekstil makinalarında ya da üretim yöntemlerinde sağlanan gelişmelerle de sınırlı değildir. Öncelikle gelişmiş ülkelerde mikro-elektronikte, genel olarak otomasyon alanında, malzeme teknolojisinde, bilgisayarlı tasarım, üretim ve yönetim sistemlerinde sağlanan gelişmeler tasarımdan üretim ve pazarlamaya kadar her alanda yeni olanak ve koşulları, daha da önemlisi, giderek bir bütün olarak çok daha hızlı, esnek ve hassas çalışacak bir sistemi gündeme getirmiştir. Bu gelişmelerle birlikte yüksek katma değerli ürünler daha çok önem kazanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin konfeksiyon sektörü ihracatında da yüksek katma değerli ürünlerin payı genelde artmıştır. Bütün bu gelişmeler dünya ekonomisinde görülen uluslararasılaşmanın Tekstil Sektöründe de görüldüğü ortamlarda gerçekleşmektedir. Teknoloji faktörü ve uluslararasılaşma Tekstil Sektöründeki rekabeti büsbütün hızlandırmaktadır. Bu süreçte büyük şirket birleşmeleri ve yabancı sermaye yatırımları alanlarındaki gelişmelere de yansımaktadır. Japonya'nın İngiltere'deki yeni ileri teknoloji yatırımlarını bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Tekstilde gelişmiş-gelişmekte olan ülkeler rekabet ekseninin yanısıra var olan bir dizi önemli ayırmadan biri de yeni sanayileşen ülkelerin, özellikle de büyük yeni sanayileşen ülkelerin, özgül konumları ve artan rekabet güçleriyle ilgilidir. Güney Kore, Tayvan gibi ülkelerin Asya'da yabancı sermaye yatırımları artmakta, Brezilya eski Doğu Almanya'da fabrika kurma girişiminde bulunmaktadır.

Gelişmiş ülkelerin dünya tekstil ticaretinde pazarlarını korumak kaygısıyla başvurdukları düzenlemeler dünya ticaretinde serbestleşme talepleriyle yer yer belirgin bir biçimde çelişir niteliktedir. Bu korumanın dozu aynı zamanda gelişmekte olan ülkelere bir bölümünün tekstil sanayilerinin eriştiği rekabet gücü hakkında da fikir vermektedir. Genelde gelişmiş ülkeler dokuma sektöründe pazarlarını korumak için konfeksiyona oranla daha fazla düzenlemeye başvurmuştur. Hatta örneğin Japonya konfeksiyon ihtiyacının belirli bir bölümünü ucuz dışarıdan sağlamayı tercih eder gözükmektedir. Diğer taraftan gerçekte, GATT sisteminin ruhuna aykırı olan MFA'nın kısa bir süre önce bir yıllığına uzatılmış olmasına karşın, Uruguay Görüşmeleri'nin seyrine bağlı olarak bu anlaşmanın ömrünün artık kısaldığı ortaya çıkmaktadır. Fakat uluslararası ticaretteki düzenlemelerin niteliğini salt anlaşmaların veya, GATT'ın öngördüğü serbest ticaret ilkesi de söz konusu olsa, genel kurulların işleyişine bakarak yeterince izlemek mümkün değildir. Uygulamada örneğin gönüllü kısıtlamaların önemi artmaktadır. Gelişmiş ülkeler değişik biçimlerde seçici koruma yöntemleri uygulamalarına olanak veren imkanları ellerinde tutmak-

tadırlar. Kısmen bu nedenlere bağlı olarak gelişmekte olan ülkelerin bir bölümü uluslararası ticarete görünürde serbestleşmenin hızla yaygınlaşması olasılığından kaygı duymaktadır [Berksoy, 1991].

Türkiye dünya tekstil pazarlarında önemli bir yer tutmaya başlamıştır ve bu yöndeki gelişmesini sürdürmektedir. Türkiye'nin dünya dokuma sektörü ürünleri ihracatı içindeki payı yüzde 2.07'yi (1988), konfeksiyon ihracatı içindeki payı yüzde 2.8'i (1989) bulmuştur. Bu alandaki donanım ve deneyim birikimine ve hammadde avantajına dayanarak ve özellikle bu sektörde ihracata elverişli ekonomik koşullardan yararlanarak Türkiye tekstil sanayii 1980'lerde özellikle AT pazarlarındaki payını önemli ölçüde artırmıştır. AT'nun tekstil ithalatında Türkiye'nin payı 1980'de yüzde 3 iken, 1989'da bu oran yüzde 7.5'e çıkmıştır. Türkiye'nin tekstil alanındaki başarılı ticaret performansında 1980'lerin ikinci yarısında konfeksiyon sektörü sürükleyici bir işlev görmüştür. 1980 yılında 100 milyon dolar olan Türkiye'nin toplam konfeksiyon ürünleri ihracatı 1990'da 2.8 milyar dolara yaklaşmıştır. Dünyada konfeksiyon ihracatında Hong Kong, Güney Kore, Tayvan ve Çin'den sonra en yüksek artışı Türkiye sağlamıştır. Türkiye'nin tekstildeki ihracat performansı geçici faktörlere bağlı olmayıp rekabet gücünü yansıtmaktadır. Çünkü, önce bu artışlar genelde istikrarlı bir seyir izlemiştir. Aynı şekilde AT ve ABD tarafından 1980'lerde konan kotalar ve alınan diğer önlemler de Türkiye'nin tekstildeki rekabet gücünün bir belirtisidir. Ayrıca, Türkiye pamuk ipliğinden sentetik liflere ve hazır giyime kadar görece olarak geniş bir ürün yelpazesinde ihracat potansiyelini ortaya koymuştur.

Bununla birlikte diğer yeni sanayileşen ülkelerin, özellikle Uzakdoğu ülkelerinin rekabeti, Doğu Avrupa ülkelerinin potansiyelleri hakkındaki belirsizlikler, gelişmiş ülkelerin teknolojik gelişmeye dayalı yeniden yapılandırma süreçleri ve bununla da ilişkili olarak uluslararasılaşma sürecinin hızlanması, dünya ticaretinde serbestlik ağırlıklı yeni işleyiş kurallarına geçişin özellikleri ve AT-Türkiye arasındaki bağlantıların AT'nun üçüncü ülkelere tanımakta olduğu ve tanıyabileceği imtiyazlar karşısında etkisiz kalmaları ihtimali gibi bir dizi faktöre bağlı olarak Türkiye'nin tekstildeki rekabet gücü kritik bir dönemece girecektir. Özellikle Türkiye'nin tekstildeki rekabet gücünün bugüne değin, diğer bir dizi faktör de etkili olmakla birlikte, önemli ölçüde ucuz işgücü maliyeti avantajına dayanmış olduğu düşünülürse bu yeni koşullarda rekabet gücünün nasıl etkileneceğini ele almak, bunun için de rekabet gücünü etkileyen unsurları incelemek gereği ortaya çıkmaktadır.

2.3.1.Hammadde

Hammadde üretimindeki ve fiyatlarındaki iniş çıkış-

lar ve sentetik liflerde görülen gelişmeye karşın pamuk dünya tekstil sanayiinde değerli ve kritik bir hammadde olma özelliğini korumaktadır. Pamuk fiyatının hızla yükselmesine yol açan politikalarının da etkisiyle, Türkiye'de bu kritik hammadde konusunda son yıllarda belirli sıkıntılar yaşanmıştır. İhracatın yanı sıra geçmişe oranla önemli miktarlarda ithalat yapılmış olmakla birlikte, dünyanın 7.pamuk üreticisi olan Türkiye bu konuda etkili bir üstünlüğe sahiptir. Dünya toplam lif talebinin yüzde 46'sı bugün sentetik liflerden oluşmakla birlikte, doğal bir lif olarak pamuğun gelişmiş ülke pazarlarında birçok durumda tercih edilmesi bu üstünlüğün önemini artırmaktadır. Türkiye'nin konfeksiyon ihracatının yüzde 83.4'ü (1989) pamuklu ürünlerden oluşmaktadır. Kaldı ki, Türkiye önemli sentetik lif kapasitelerine de sahiptir. Doğal lif olarak üretilen yün, halı yapımı açısından önem taşımaktadır.

Genelde tekstilde hammadde açısından Türkiye bugün için görece olarak elverişli bir konumdadır. Ancak giderek önemi artan tekstil boyaları ve viskoz reyon gibi girüilerde ülke en önemli ölçüde ithalata bağımlı olmaya devam etmektedir.

2.3.2.Teknoloji

Türkiye'de pamuklu iplik üretimindeki yüksek kurulu kapasitenin yaklaşık %21'i rotorlardan oluşmaktadır. Bu oran örneğin Batı Avrupa'da yüzde 45'tir. Son birkaç yıldır gerek kısa gerek uzun lif iplik üretiminde kapasite artırımı için makina ithalatı görece olarak yüksek olmuştur. Bununla birlikte bu altsektördeki makina parkının ortalama yaşı yüksektir ve ortalama iplik numarasının incelmeye karşın bu alandaki maliyet düşürücü, bir çok durumda da ürüne ek özellikler veren teknoloji Türkiye'ye yalnızca sınırlı ölçüde yansımıştır. Bilezikli iğlerle Batı'daki rotorların nitelik bakımından yetersiz kaldığı ipliklerde rekabet edilebilir, fakat buna uygun pamuk ithalatı da söz konusudur. Diğer taraftan dünya rotor teknolojisini daha esnek kılan yeni gelişmeler de vardır.

Sentetik lif ve iplik üretiminde Türkiye'de teknoloji dünyadaki gelişmiş teknolojiler düzeniye daha yakın olmakla birlikte son dönemde gelişmiş ülkeler bu alandaki kuruluşlarında yeni rasyonelleşme önlemleri aldılar ve bu ürünlerde yeni teknolojik özellikler de bir rekabet unsuru haline geldi.

Dokumada Türkiye mekiksiz tezgah ithalatına 1989'da dünyanın en büyük 13. ithalatçısı olacak şekilde ağırlık vermiş olmakla birlikte, bu alandaki makina parkı uluslararası rekabet gerekleri açısından hala eskidir.

İhracat açısından önemli bir yer tutan örme alanında makina parkı görece olarak yenidir.

Genel olarak konfeksiyonda Türkiye'nin rekabet gü-

cü önemli ölçüde Türkiye'deki üretici- ihracatçılara fason çalışan küçük atölyelere ve bunların ucuz işgücü maliyetine dayanmaktadır. Avrupa firmaları ile daha yakın bir işbirliğine giren firmalarda kalıp serimlendirme ve pastal çizimi için CAD kullanma eğilimi ortaya çıkmaktadır. Avrupa firmalarına doğrudan doğruya fason çalışan firmalara yeni donanım sağlanmaktadır, fakat örneğin yaratıcı tasarım sistemleri son derece sınırlıdır. Bu da henüz konfeksiyondaki rekabetin yeterince yüksek katma değerli ürünlere kaymadığını göstermektedir. Dikimde belirli spesiyal makineler kullanılıyor olmakla birlikte, genelde konfeksiyonda kullanılan teknoloji düşük düzeydedir. Uzun ve orta vade için durum farklı olmakla birlikte, kısa vadede konfeksiyonda mevcut teknoloji düzeyiyle de bir süre yüksek ihracat miktarları sürdürülebilir.

Boya ve terbiye ortalama makina parkının 3-4 yıl aşağıya çekilmiş olmasına karşın gelişmenin daha çok büyük kuruluşlarda sınırlı olması ve uzmanlaşmış boya-terbiye tesislerinin azlığı kısıtlayıcı olabilmektedir.

Tekstil sektöründeki teknoloji düzeyi hakkında doğrudan bir gösterge oluşturmamakla birlikte entegrasyon durumu ile ilgili şu veriyi de dikkate almak gerekir. 1980'lerin sonlarına doğru 6.Beş Yıllık Kalkınma Planı Ö.İ.K. tarafından sektörün önemli kuruluşları olarak sıralanan 170 şirketten üretimleri iplik-konfeksiyon zincirini kapsayanların sayısı 14'tür.

Türkiye Tekstil Sektörü'nün teknoloji alanındaki en önemli boşluklarından biri organizasyon teknolojileri açısından genelde geri düzeyde olunmasıdır. Bu durum konfeksiyon sektörü için özellikle önemlidir.

Türkiye'de tekstil makinası üretiminde çok sınırlı kalınması ve araştırma-geliştirme alanına, tekstil teknolojilerindeki gelişmelerin özümseme uygulanmasında da yetersiz olunması, ayrıca kullanılmış makina ithalatına ağırlık verilmesi bazan başarılı bir ihracat performansının gölgesinde kaldığı için hissedilmeyen fakat günümüzün uluslararası rekabetinin özellikleri açısından şimdiden olumsuz etkiler taşıyan bir faktördür.

Örneğin Tayvan, bir yıllık ücret artışının yüzde 28'i bulmasına karşın teknoloji faktörü sayesinde polyester lifi maliyetini ABD maliyetinin yüzde 65'i düzeyine düşürmüştür.

Türkiye'nin 1980'lerdeki ihracat performansı teknoloji düzeyini geliştirici yatırımlardan çok yüzde 80'leri aşacak şekilde yükselen kapasite kullanım oranlarına ve bunları destekleyecek tamamlayıcı yatırımlara dayanmıştır.

2.3.3. Maliyet

En başta fiyat ve ithalat politikalarından etkilenen hammadde ve girdi maliyetlerinin ve giderek yükselmiş olan finansman maliyetinin yanı sıra, Tekstil Sek-

töründe en kritik unsur, işgücü maliyeti ve verimlilik arasındaki orandır. Türkiye'deki ve bazı pazar veya rakip ülkelerdeki saat ücretleri Tablo 16'da gösterilmiştir (5).

Tablo 16. Türkiye'de ve Bazı Seçilmiş Ülkelerde Saat Ücretleri (dolar/saat)

Almanya	16.46
İtalya	16.13
İngiltere	10.30
ABD	10.02
Tayvan	4.56
Güney Kore	3.22
Türkiye	1.82
Tayland	0.92
Pakistan	0.39
Çin	0.37
Kaynak: Werner International	

Türkiye Tekstil Sektörü'nde ücretler son toplu sözleşmelerde, 1980'den itibaren uzun süre ertelenmiş olan artışların etkisiyle, ani bir şekilde yükselmiştir. Bu artışlar daha çok işgücünün sendikalı olduğu işyerlerinde gerçekleşmiştir. Kesin olarak ölçülmesi güç olmakla birlikte verimlilik de artmaktadır. Ama örneğin İtalya gibi yüksek ücretli bir ülkede, ya da Güney Kore'de teknoloji düzeyini yükselten yeni yatırımlarla verimlilik artırılıp maliyetler görece olarak düşük tutulabilirken, Türkiye'de verimlilik artırıcı yatırımların sınırlılığı nedeniyle maliyetler yükselmektedir. Buna karşın, bugün için özellikle küçük işyerlerinin yaygın olduğu konfeksiyonda işgücü maliyeti uluslararası rekabetin en önemli unsuru olmaya devam etmektedir. Ekonomi politikalarının ve dış pazarlara ilişkin kimi gelişmelerin ve yüksek faiz politikasının olumsuz etkilerinin yanı sıra, alternatif spekülasyon yatırım alanlarının çekiciliği Tekstil Sektöründe de yeterince yeni yatırıma gidilmemesinde etkili olmuştur (20).

GATT çerçevesinde 1985'te imzalanan anlaşma uyarınca yapılan taahhütler nedeniyle ve AT'na uyum programı çerçevesinde sübvansiyonların 1989'a değin tedricen kaldırılmasının ardından TL'nin değer kaybının yavaşlaması ihracat üzerinde bir süre frenleyici bir etki yapmış olmakla birlikte, bu olguların her ikisinin de genel ekonomik politikaların gereklerinden soyutlanarak değerlendirilmesi yanıltıcı olur. Birincisi için uluslararası ekonomik sisteme entegrasyon, ikincisi için enflasyonu sınırlama hedeflerinin bu konulardaki manevra alanını daralttığı dikkate alınmalıdır.

Son bir yıl içinde gerek ABD, gerek AT kotalarında önemli artışlar ortaya çıkmış olmakla birlikte, kotaların ve diğer tarife dışı önlemlerin özellikle Tekstil Sektörünün gelişme perspektifini belirsizleştirmek, daralt-

mak, yatırım politikalarının saptanmasını güçleştirmek suretiyle genelde olumsuz etkileri olmaktadır. Ancak bu sorunlar tüm ihracatçı ülkeler için geçerlidir. Kotalar karşısında konfeksiyon ürünleri ihracatında yüksek katma değerli ürünlerinin payının artması olumlu bir gelişmedir. Bununla birlikte Türkiye'nin tekstil ihracatındaki rakiplerinden birçoğunun benzeri bir gelişme sağladığı da belirtilmelidir.

Ucuz girdi sağlamanın avantajı ile yerli sanayii koruma gereği arasındaki dengenin nasıl kurulması gerektiği tartışması ile birlikte gelen Pakistan kaynaklı pamuk ipliğine karşı anti-damping önlemleri, genel bir korumacılık politikasına dönüş olarak değil, bu alanda belirli sınırlar çerçevesinde önlem alma gereğinden kaynaklanıyor gözükmektedir. Diğer yandan bugün uygulanan ithalat rejimi ile iç pazarın dışa karşı daha duyarlı bir duruma girdiği de gözardı edilemez.

Ekonomi politikaları çerçevesinde 1980'lerde Tekstil Sektörü açısından en kısıtlayıcı gelişme, tekstil makineleri üretiminin teşvik edilmemek bir yana, büyük çapta kullanılmış makina ithalatına gidilmesi sonucu caydırılması olmuştur. Türkiye'nin tekstilde gücünü bu kullanılmış makinaların en önemli kaynağı olan ve makina parkını biraz da bu sayede önemli ölçüde yenileyebilmiş olan İtalya gibi bir ülke ile de rekabet edebilecek şekilde geliştirmesi gereği dikkate alındığında, izlenen bu politikanın orta ve uzun vadeli maliyeti daha iyi ortaya çıkmaktadır.

2.3.4.Yabancı Sermaye

1988-90 yıllarında Tekstil Sektöründe yabancı sermayeye toplam 115 milyon dolar değerinde yatırım izni verilmiştir. Türkiye'de ihtiyaç duyulan tekstil teknolojisinin gelişmesine katkıda bulunmak potansiyelini taşıyan yabancı sermayeli yatırım ortaklıkları alanında son yıllarda önemli başarısız örneklerle karşılaşmıştır.

2.3.5.Rekabetle İlgili Diğer Bazı Özellikler

Türkiye Tekstil Sektörü'nde, bazı alt dallardaki birkaç firmanın egemenliğine karşın, genelde tekelleşme düzeyi düşük, rekabet düzeyi görece olarak yüksektir.

Rekabet gücüne katkıda bulunan faktörler arasında, ana ihracat pazarı AT'na yakınlık da önemli bir yer tutmaktadır. Buna karşılık ABD ve Japonya pazarlarına uzaklık ve altyapı yetersizliği kısıtlayıcı birer faktör durumundadır. Eğitim, kalifiye işgücü bakımından şimdiden uluslararası rekabet gücünü etkileyecek tikanlıklar mevcuttur. Genelinde bakıldığında yapılan çeşitli araştırmalarla Tekstil Sektörü karşılaştırmalı üstünlük açısından imalat sanayii dalları içinde ilk sırada yer almaktadır. Potansiyel rekabet gücüne karşın bugüne değin, 1991'de görece hızlı bir artış kaydedilmesi bir yana Türkiye tekstili ABD pazarlarına daha çok az girebil-

miştir. Bu durum kısmen kotalara kısmen de bu pazarda yeni olmamıza bağlıdır. Farklı nedenlerle Japonya ve Sovyetler Birliği pazarları için de aynı durum söz konusudur.

3.GELİŞME PERSPEKTİFLERİ

3.1.Dünyada:

En azından önümüzdeki bir kaç yıl içinde dünya tekstil ürünleri talebinde önemli bir artış beklenmektedir. Pamuk üretimi tekrar yükselirken, diğer taraftan da insan yapımı liflerden polyester, diğerlerine oranla önemini sürdürecektir. İnsan yapımı liflerde Avrupa'da kapasite fazlası kısmen rasyonelleşme yatırımları aracılığıyla yönlendirilirken bu daldaki uluslararası rekabet bir süre daha büsbütün kızışacaktır. Doku ve boya alanında gelişmiş ülkelerde yeni yatırımlar devreye girmektedir. Avrupa'da büyük şirket birleşmeleri sürecinin daha bir süre devam etmesi beklenmektedir. Bir yandan konfeksiyon sektörünün ucuz işgücüne sahip bölgelere kayma eğilimi süreceğe benzerken, diğer taraftan uluslararası fason üretim artmaktadır. Konfeksiyonda yeni bir dönemi açacak robotlaşmanın 2000'den sonra gerçekleşmesi öngörülmekle birlikte, henüz uygulama alanına indirgenmemiş keşiflerin ve süper mikro-elektronikle sağlanabilecek yeni imkanların bu süreyi kısaltması ihtimal dışı tutulmamalıdır. Önümüzdeki yılları en çok etkilemesi beklenen gelişme tam zamanında ve "hızlı yanıt" yöntemleriyle üretim ve pazarlamada bugün henüz başlangıç aşamasında olan gelişmenin hızlanmasıdır. Bu gelişme Japonya'yı konfeksiyonda daha etkili bir konuma getirecektir. Bu uygulamayla birlikte gelişmiş ülke pazarlarında yüksek katma değerli ürünlerin, özgül olarak yaratıcı tasarım unsurunun önemi daha da artacaktır. Gelişmekte olan ülkeler, başta Uzak Doğu ülkeleri olmak üzere, yüksek katma değerli ürünlerde gerek Asya-Pasifik bölgesinde, gerek Avrupa'da sürdürdükleri rekabeti artıracaklardır. Gelişmekte olan ülkelerin yaptıkları yeni yatırımlar bu rekabetin marjını daraltmaktadır. Diğer taraftan büyük şirketlerin global yönetim mekanizmaları gelişecektir. Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği hem yeni bir pazar hem de bir süre sonra yeni bir rakip olarak belirecektir; ancak bu gelişme ile ilgili özgül konularda belirsizlikler de bulunmaktadır.

Uruguay Görüşmeleri'nin dünya ticaretinde tekstili de kapsayan yeni bir serbestleştirme ile sonuçlanması olasılığı ağır basmakla birlikte, özellikle önümüzdeki kritik bir kaç yıl kota uygulamalarının kaldırılması beklenmemektedir. Onun ardından değişik daha örtülü koruma yöntemleri de ağırlık kazanabilecektir. Diğer taraftan hızlı bir serbestleşmenin bugün güçlü konumda bulunan ülke ve şirketlere haksız bir üstünlük sağlayabileceği kaygısı da mevcuttur.

3.2. Türkiye'de:

Türkiye'yi en yakından ilgilendiren gelişme 1993'ten itibaren Avrupa Tek Pazarı'nın hayata geçmesidir. AT ile EFTA ülkeleri arasında oluşturulan Avrupa Ekonomik Alanı üzerinde anlaşmaya varılmasından kısa bir süre önce Türkiye'nin de EFTA ülkeleri ile kapsamlı bir anlaşma yapması Türkiye'ye bu dev pazarla ilişkili tekstil ticaretinde hem yeni imkanlar hem de yeni rekabet alanları yaratacaktır. Bu pazarda talep esnekliği yüksek olan ucuz mallar yerine daha nitelikli ürünlerde rekabet etmek gereği doğacaktır. Bu da bir süre sonra hazır giyimde ihracatçı firmaların hazırlama ve bitim işlemleri gibi faaliyetleri kendi bünyelerinde daha çok toparlamalarına ve genelde Tekstil Sektöründe yeni yatırımlara ihtiyaç doğuracaktır.

Tekstil Sektörünün bugüne kadar ki gelişmesini sürdürüp sürdüremeyeceği gerek boyutları, gerek ihracat, istihdam gibi alanlardaki etkileri nedeniyle ekonominin bütününe etkileyecektir. Ancak, Türkiye ekonomisi uluslararası rekabet gücünü artırdıkça, tekstilin gerek GSMH, gerek toplam ihracat içindeki payının da görece olarak azalması gerekecektir. Bu Türkiye Sektörü'nün rekabet gücünü yitirmesine değil, başarısını olgunlaştırmasına tekabül edecektir.

4. TÜRKİYE TEKSTİL SEKTÖRÜNÜN POTANSİYELLERİ DOĞRULTUSUNDA GELİŞTİRİLMESİ İÇİN YAKLAŞIM VE ÖNERİLER

Türkiye Tekstil Sektörü'nün, burada ortaya konulan potansiyelleri ve gerek dünya genelinde, gerekse Türkiye'de tekstil endüstrisinin sergilediği gelişme perspektifleri doğrultusunda yönlendirilmesi için oluşturulacak politikalara temel olabilecek yaklaşım ve öneriler şöyle özetlenebilir:

*Dünya Tekstil Sektöründe kısa vadede dokumayı, daha sonra da konfeksiyonu bugünkü değişikliklere göre daha da derinden etkileyecek olan ve bütün sanayi alanlarında gözlenen otomasyon ve diğer teknolojik ve bilimsel gelişme süreçleriyle ilişkili değişiklikler gündemdedir. Uluslararasılaşmayla birlikte gelişen bu süreç özellikle Türkiye gibi Batı ile Doğu'nun arasında bulunan yeni sanayileşen ülkeler grubundaki bir tekstil ülkesini birinci derecede ilgilendirmektedir. İç ve dış pazarıyla Türkiye'nin Tekstil Sektörü boyutlarında bir tekstil sektörünün teknolojik yenilenmesini gerçekleştirmesi zorunludur. Salt yatırım kalemi olarak bakıldığında bu alanda uluslararası ekonomik bütünleşme ve etkili rekabet için gerekli miktar 5-6 milyar dolar olarak tahmin edilmektedir (13).

*Söz konusu teknolojik yenilenmeyi belirli makinalar ithal edip kurmakla özdeşleştirmek yanlış olur. Kullanılmış makina ithalatı uluslararası rekabette geriye düşmek anlamına gelecektir. Ancak, bir bölümü enteg-

re tesisler için olmak üzere yeni makina ithalatının yanı sıra, dokuma, iplik, boya-terbiye ve kısmen konfeksiyon dallarında bugünkü uygulamaların ötesinde geniş kapsamlı bir tekstil makinaları üretimi öngörülüp planlanmalıdır. Üretimi aktif biçimde teşvik edilecek makinaların Türkiye Tekstil Sektörü'nün ihtiyaçlarına yanıt verecek spesifikasyonlarda olması sağlanabilir. Kuşkusuz dünya çapında rekabet edecek makinalar yapılması söz konusu olmasa da, Türkiye'nin bu alandaki belirli bir ihtiyaç kesiti karşılanabilir. Bu, yapılacak araştırmalara göre, uygun bir mekiksiz tezgah türünü de kapsayabilir.

*Salt makina üretimi alımıyla sınırlı olmayan bir teknolojik gelişme de, Tekstil Sektöründe, gerekli araştırma-geliştirme ve eğitim destekleriyle sağlanabilir. Dünyada hızlanan teknolojik gelişmenin sürekli izlenmesi de büyük önem taşımaktadır.

*Bu dönüşümlerle ve özellikle hazır giyim sektöründe binaların yenilenmesine kadar varan organizasyon teknolojisi gelişmeleri ve CAD ve MIS gibi uygulamalarla birlikte Türkiye, tekstil ihracatında talep esnekliği yüksek olan ucuz mallara oranla tasarım ağırlıklı, yüksek katma değerli ürünlerin ağırlığını artırabilir. Özellikle Uzak Doğulu rakiplerin hazırlıkları ve konumları bunu gerektirmektedir. AT'de yalnızca ithalat pazarları değil iç pazarlar da beklenmelidir. İspanya ve İtalya'da Türkiye'nin hazır giyim ihracat payının çok düşük olması ve benzeri olgular özellikle 1993'te kota konusunda açılacak yeni imkanlar çerçevesinde değerlendirilmelidir. Diğer taraftan hazır giyim sektöründe aşırı yoğunlaşmış Türkiye'de dokuma sektörünün ihmal edilmesinin gelecek açısından çok zararlı olacağı açıktır.

*Bu değişiklikler Türkiye'nin yakınında oluşmakta olan Avrupa Tek Pazarı'nda güçlü bir biçimde rekabet edebilmek için de gereklidir.

*Bu sonuçları sağlayacak ve uzun vadeyi de dikkate alarak oluşturulacak ekonomik araçlar selektif teşvik politikalarını, özgül yatırım ve kredi desteklerini, ihracat sigortası gibi uygulamaları içerebilir. Devletin günlük değişikliklerden kaçınması gerekir. GATT kurallarına göre belirli sübvansiyon ve koruma önlemleri alınmamaktadır. Kaldı ki uzun vadede sürekli korumaya dayalı sanayilerin gelişmediği ortaya çıkmıştır. Kuşkusuz çok belirgin durumlarda bir süre için anti-damping ve benzeri önlemler gerekebilir. Bu özellikle makina üretiminde yararlı olabilir. Makina üretiminin etkili bir biçimde gerçekleştirildiği alanlarda olmamak kaydıyla, "leasing" uygulamasından da yararlanılabilir.

*Konfeksiyonda kur makasının yarattığı, bir yandan konfeksiyon hammaddesi kumaş ve aksesuar dış fiyatlarını görece olarak aşağı tutarak bu malların ithalatını ve fason ihracatı özendirirken, diğer yandan dış fi-

yat-ıç maliyet dengesini bozarak ihracatı güçleştiren sakıncalar, uygun para politikasıyla desteklenen uzun vadeli önlemlerle giderilmelidir.

*Konfeksiyon ihracatında kota dağıtım sistemi üretici ihracatçıyı ön plana çıkaran ve kalıcı ilkelere dayanan bir biçimde yeniden düzenlenmelidir.

*Gerek dokuma, gerekse konfeksiyon alanında ihracat yapan küçük fakat uzmanlaşmış firmaların yatırım gereksinmelerine yanıt verecek teşvik politikaları geliştirilmelidir.

*Serbest bölgelerin ihracat konusunda sağlayabilecekleri olanaklar değerlendirilmeli, ayrıca ülke dışı perakendeci pazarlara girilerek ihracatta yeni seçenekler geliştirilmelidir.

*Sentetik lifle ilgili üretim alanlarında da Türkiye'de belirli bir teknolojik bilgi birikimi bulunmaktadır. Yeni kuşak teknolojilere geçmek için olmasa da, bu bilgi birikiminden daha geniş çapta yararlanılabilir.

*Türkiye'de üretilmeyen belirli boya ve yardımcı maddelerin üretiminin gündeme alınması gerçekçidir.

*Uygun doğal hammadde sağlanmasına yönelik ıslah ve diğer çalışma ve önlemler gereklidir. Bu bağlamda GAP'ın tamamlanması ile birlikte Türkiye pamuk üretiminin büyük ölçüde artabileceği dikkate alınarak, bu ve diğer doğal ham maddeler için gen teknolojisinin imkanları gündeme getirilmelidir.

*Yabancı sermayeye yönelik araçların, teşviklerin, politikaların yukarıda belirtilen hedeflerle uyum içinde olmasına özen gösterilmemesi, Tekstil Sektöründe ana politika amaçlarından uzaklaşılmasına yol açabilir.

*Türkiye'de ciddi çalışma sorunları ve büyük bir işsizlik sorunu bulunmaktadır. Teknoloji ve istihdamla ilgili konularda bu alanda da çağdaş çözümlere ulaşılması vazgeçilmez bir hedef olarak kabul edilmelidir. Bu, teknolojik gelişmenin durdurulması değil, mümkün olduğunca katılımcı yeni çözümler bulunması anlamına gelmelidir.

Kamuya ait işyerlerinde genelde eski olan makina parkı ve geri olan teknoloji düzeyi, bu işyerlerinin mülkiyet statüsüyle ilgili gelişmelerin sonuçlanması beklenmeden ve bu dönemde söz konusu KİT'lerin tam olarak özerk bir konuma getirildiği koşullarda yenilenmelidir.

*Üniversitelerimizin tekstil mühendisliği dalında lisans diploması veren bölümlerinde, çağdaş teknolojiyi kavrayacak ve uygulayabilecek, teknoloji üretimine katkıda bulunabilecek, yaratıcı nitelikte elemanlar yetiştirecek bir eğitim felsefesi temel alınmalıdır. Üniversite-Sanayi işbirliği gerçekçilik ve karşılıklı yarar ve eşitlik ilkeleri çerçevesinde ele alınarak gerçekleştirilmelidir. Üniversitelerin endüstrinin bu işbirliğine gönüllü katılımını sağlayacak bir yaklaşım içinde, araştır-

ma tekniklerini çağdaş ölçülere uygun nitelik ve düzeyde yoğunlaştırmaları gerekmektedir.

*Sanayicinin tekstil mühendislerine bakış açısını değiştirmesi gerekmektedir. Tekstil Mühendisi yalnızca işletme içi iş bölümünde belirli bir görevi yapan bir teknik eleman olarak değil, tekstil üretimi sürecini bütünüyle bilen ve kavrayan yaratıcı bir eleman olarak görülmeli, bu ölçüler içinde değerlendirilmelidir.

*Tekstil Sektörünün sorunlarının uluslararası gelişme ve rekabet perspektifi içinde irdelenmesi ve çözümü için seçeneklerin ortaya konması, uygulanan politikaların izlenerek, geleceğe dönük sektörün gereksinimlerini yetkinlikle saptayarak hükümet politikalarının ve ekonomik kararların oluşumunda katkı sağlayacak ve Tekstil Sektörünü temsil eden kuruluşlar olarak, ticaret ve sanayi odalarının, ihracatçı birliklerinin, öğretim kurumlarının, işçi ve işveren sendikalarının, mühendis odalarının ve bu alanda görevli devlet kurumlarının temsilcilerinden oluşan, danışma görevi yapacak bir "Türkiye Tekstil Sektörü Ulusal Komitesi" kurulmalıdır. Bu komite belli alanlarda alt komiteler oluşturarak ve belirli sürelerde toplantılar yaparak uygulamaları sürekli izlemeli ve sektörün rekabet gücünün artırılması için öneriler getirilmelidir.

KAYNAKÇA

- AKTAY, A.; 1991, Dünyada ve Türkiye'de 1991'e Kadar Polyamid 6 ve Polyester (Kişisel Rapor)
- ALPTEKİN, A.T.; 1990, Tekstil İşveren Dergisi, Sayı 145.
- Anon., 1991 Tekstil İşveren Dergisi, Sayı 140
- Anon., 1990 Tekstil İşveren Dergisi, Sayı 144
- Anon., 1991 Tekstil İşveren Dergisi, Sayı 156
- Anon., 1991 Tekstil İşveren Dergisi, Sayı 158
- Anon., 1991 Tekstil İşveren Dergisi, Sayı 159
- Anon., 1991 Tekstil İşveren Dergisi, Sayı 161
- BAŞER, G., 1988, Tekstil Endüstrisine Bütünsel Bir Bakış, Tekstil ve Makina, Sayı 13.
- BERKSOY, T., 1991, Uluslararası Tekstil ve Hazır Giyim Ticareti ve Türkiye'nin Konumu, Türkiye Tekstil Sanayi İşverenler Sendikası Yayını.
- DPT, 1990, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı
- DPT, 1990, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı ÖİK Raporu, Pamuklu
- DPT, 1990, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı ÖİK Raporu, Yünlü Sanayi
- DPT, 1990, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı ÖİK Raporu, Sentetik Elyaf ve İplik
- DPT, 1990, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı ÖİK Raporu, Tekstilden Mamul Dokuma ve Örme Hazır Giyim ve Diğer Kullanım Eşyası
- İGEME, 1991, İhracat İstatistikleri
- ÖNAL, R., 1991, Türk Tekstilinin Bugünkü Durumu (Kişisel Rapor)
- ÖNDER, E., 1991, Konfeksiyon Ürünlerinin Pazarlanması (Kişisel Rapor)
- VERRER, R., 1991, Technological Developments in the Textile Industry, J.Text. Inst., Vol.82, No:2
- YAKARTEPE, Z., ÇULCUOĞLU, O., YAKARTEPE, M., 1989, Türkiye Yünlü Dokuma Kapasitesi ve Üritimi, Tekstil İşveren Dergisi, Sayı 132.